

диффузний характер. Топографія обиходності конститується ідеєю поверхності, котра в метафізиці відсутності виражає потенціальну можливість нелінійної процесуальності, відзначаючи принциповий відмова постмодерного простору від глибини. Обиходність в її легітимізуючому постмодерному проявленні вшлющує резонує з поняттям порожнечі. Визначено, що своєрідною концепцією естетичного бунтарства стає шизоаналіз, який породжує новий тип чутливості, вкорененої в сферах, неподвластних смислової регламентації.

Ключевые слова: обиходність, естетизація обиходності, порожнеча, афект, поверхність, постмодерністська ностальгія, шизоаналіз.

Summary. Sukhyna O. V. The aesthetic dimension of everyday life in the post-modern world. The article explores the aesthetic dimension of everyday life in the context of the cultural project of postmodernism, which has witnessed radical spiritual reorientation of the human world. The basic explications of identified problems were the ideas of poststructuralism and postfreudism, language of unconscious, schizophrenic analysis, ironism etc. Attempt is made to reconsider the classical esthetics and the role of sensuality in the processes of aestheticization of everyday experience. It is proved that the dominant of aesthetically beautiful consciousness is the feeling of being forgotten, loss of identity, psychological emptiness, stupor, stiffness, depression, melancholy, immersion in real and unreal world, hyperspace of which has diffusive character. Topography of everyday life is constituted by the idea of surface, which in the metaphysics of absence expresses the potential nonlinear processuality, indicating the fundamental denial of postmodern space on depth. Routine in its disclosure, legitimized by postmodern, entirely resonated by the concept of emptiness. It is determined that a kind of aesthetic concept of esthetic rebellion becomes the schizophrenic analysis that generates a new kind of sensibility rooted in areas beyond the meaning of regulation.

Keywords: routine, aesthetic of routine, emptiness, affect, surface, postmodern nostalgia, schizophrenic analysis.

УДК 78.01

О. Л. Поліхов

ЕТОС МУЗИКИ ЯК ПРОБЛЕМА АНТИЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ ТА КУЛЬТУРИ

У статті розглядаються основні версії походження античного вчення про етос музики. З'ясовуються передумови його появи, природа його походження, його сутність і філософське значення. Розкривається обсяг і зміст поняття «етос музики». Обґрунтовується ідея єдності етичного і естетичного в музиці. Автор статті виявляє такі основні підходи в тлумаченні сутності цього філософського феномена античності: вчення про етос музики як естетична доктрина, як прагматичний утилітарний проект, як техніка самовдосконалення людини, як педагогічна теорія і як філософська теорія музики. Автор розглядає природу походження та дає характеристику кожній з цих версій. Виявляється сутність античного вчення про етос музики і переосмислюється його значення для сьогодення. Дається філософсько-теоретичне обґрунтування поняття «етос музики» та розкриваються механізми його прояву в музично-мистецькій практиці. Пояснюється ідея розуміння музики як метафізичного віддзеркалення світу; визначається правдивість вираження в музиці як критерій її художності. Врешті, вчення про етос музики розглядається як феномен філософської думки античності, як унікальна система, що об'єднала такі сфери, як музика, філософія, психологія, освіта.

Ключові слова: етос музики, філософія античності, гармонія, пайдейя, калокагатія, космогонія, модель світу.

Постановка проблеми. Звернення до музичного мистецтва в умовах нестабільності існування сучасного суспільства, в якому зміна культурних парадигм поглиблює проблемність людського буття, обумовлюється прагненням віднайти ціннісні орієнтири, які б сприяли гармонізації відносин людини зі світом. Музичне мистецтво, як соціокультурне явище, є особливим суспільним механізмом долучення до неминущих цінностей класичної музичної спадщини, а тому глибоке вивчення філософії музики є нагальною потребою сьогодення. Вивчення античної філософії музики пов'язано з цілим рядом серйозних

труднощів, одна з яких полягає в складності і багатозначності самого поняття «етос музики». Праць, присвячених проблемам античного вчення про етос музики ще досить мало, тому очевидно, що теоретичне дослідження цих проблем і досі залишається нагальним і далеким від свого остаточного вирішення завданням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Крім спеціальних трактатів про музику Аристоксена, Філодема, Плутарха, Арістіда, Квінтіліана, Птоломея, Клеопіда, Нікомаха та інших, відомості про музику і її теорії містяться в найрізноманітніших творах античності: філософських трактатах, творах з етики, виховання та релігії, математики, риторики, медицини, космогонії та астрономії. Але невиразний стан і суперечливість першоджерел, тверда антична тенденція перетворити вчення про етос музики в своєрідний міф надзвичайно ускладнюють реконструкцію його філософського значення.

Фундаментальне теоретичне дослідження в філософії музики присвячене темі античності та проблемі етоса музики під назвою «Від етоса до афекта» належить В. П. Шестакову, але заідеологізованість цієї праці вимагає переосмислення багатьох її тверджень. Проблематикою, яка розглядається в статті, тією чи іншою мірою займалися О. Шпенглер, О. Лосєв, В. Суханцева, А. Асибабеєва. В даній статті аналізуються і переосмислюються основні їх твердження, дається авторське вирішення.

Мета статті. Виявити сутність античного вчення про етос музики і переосмислити його значення для сьогодення. Дати філософсько-теоретичне обґрунтування поняття «етос музики» та розкрити механізми його прояву в музично-мистецькій практиці.

Виклад основного матеріалу. Вчення про етос музики є феноменом філософської думки античності, унікальною системою, яка об'єднала такі сфери, як музика, філософія, психологія, освіта. Геній давньогрецького мислення, ще на початкових етапах європейської цивілізації став здатним зосередити на музиці увагу як на засобі морального удосконалення людини і суспільства. Рамки існування цього вчення можна визначити межами самої тисячолітньої історії давньогрецької філософії. Вже сам цей факт свідчить про те, що вчення про етос музики є відображенням суті давньогрецького мислення і є органічною його частиною, у ньому переосмислюються, систематизуються і теоретично структуруються основні ідеї філософії античності.

Витоки основних ідей вчення про етос музики прослідковуються ще в давньогрецькій міфології. Давньогрецька культура створила декілька міфів, що розкривають розуміння музики, як моральної сили. Найважливішим за значенням для філософії є міф про музиканта Фаміра, який викликав на змагання в співі самих муз. «У цьому міфі чітко проявляється смислотворчий момент: у своєму мистецтві людина здатна зрівнятися з божеством. Це був вищий пункт у розвитку антропоморфізму і разом з тим однією з перших ознак розкладання міфологічної свідомості давніх греків» [6, с. 16]. Але головним у вченні про етос є міф про Орфея, який перемагає музикою саму смерть; ця ідея містить засадничий принцип вчення. Своєрідною антитезою цьому міфу виступає міф про створення Афіною флейти, в якому виражається думка про можливість шкідливого впливу деяких музичних інструментів на моральний стан людини. Давньогрецька флейта була зовсім не схожою на сучасну: в діалозі «Критон» Платон говорить про приголомшуючий звук флейти [4, с. 111]. Думки про шкідливість флейти полягають в проблемі її історичного ототожнення з культом Діоніса. Навіть в період Середньовіччя флейта залишалася у свідомості людей інструментом, що виражає крайні психічні стани, які супутні найнижчим людським проявам в діонісійських оргіях. Ще одним міфом, який містив в собі смислотворчі елементи, розвинені до філософських категорій, є міф про змагання Аполлона з Марсієм. У ньому продемонстровано яскраве протиставлення двох різних культур – фрігійської і еллінської – які ототожнювалися з двома різними інструментами і представляли собою дві полярні моральні характеристики. О. Лосєв з цього приводу зазначав: «Як відомо з легенди, сатир Марсій підібрав флейту, кинуту Афіною, і навчився на ній грати. Коли Марсій цілком опанував це мистецтво, то викликав на змагання Аполлона, який був відомий своїм

мистецтвом гри на лірі. Судді цього змагання присудили перемогу Аполлону, і він здер шкіру з Марсія. Попри те, що Аполлон в цьому змаганні виступає як флейтист, все-таки інструментом, який представляє Аполлона є ліра» [2, с. 458]. До речі, символом музики і в наш час є золота ліра. Основним джерелом для вчення про музичний етос була міфологія Аполлона, в якій можна знайти всі основні категорії і фундаментальні поняття цього вчення, такі як духовна чистота та справедливість, які символізував собою Аполлон-Феб-Чистий. В аполонівській музичній традиції давньогрецька культура створила своєрідний зразок, вірний критерій оцінки будь-якого музичного явища, який і був взятий за основу вчення про музичний етос. Всі ж музичні атрибути, властиві культу Діоніса, такі як фригійські і лідійські музичні лади, інструменти, що несуть рівнозначну флейті етичну характеристику були детально проаналізовані давньогрецькою філософією і визнані морально шкідливими для суспільства. Діалектична розробка цієї проблематики матиме велике значення для усього подальшого розвитку європейської культури [3, с. 110]. Еврипід ставить суто філософське питання: чи «Має діонісійський початок взагалі право на існування? Чи не слід його насильно і з коренем вирвати з еллінського ґрунту? Поза сумнівом, говорить нам поет, якби тільки це було можливо» [3, с. 101]. Якби це тільки було можливо...

Прихильники утилітаристичного підходу в інтерпретації поняття «етос музики» вважають, що поява вчення про етос музики була викликана серйозними проблемами в античному суспільстві, які воно переживало протягом всього свого існування. О. Ф. Лосєв називає середній період античності «століттям неймовірного культурно-соціального розкладання Греції, розвалом і хаосом» [1, с. 231]. Історики дослідили, що перше формулювання змісту терміну «етос музики», що має дещо утилітаристичне забарвлення, наводить афінець Дамон (вчитель музики Перикла і Сократа) у промові, адресованій членам державного суду. Підкреслюючи політико-соціальне і виховне значення музики, він посилався на те, що структурно різні мелодії і ритми мають суто їм притаманний етичний вплив на людину. Вважають, що для вирішення важливих моральних проблем людини і суспільства в античний період створювалися нові поняття, теорії і системи, в тому числі і вчення про етос музики. З точки зору утилітаристичної концепції, жорстокі війни і моральне розкладання суспільства обумовили появу вчення про етос музики як прагматичного проекту, спрямованого на моральне оздоровлення суспільства, основна ідея якого в розділенні музичних категорій, принципів побудови музичних творів, музичних інструментів, ладів, ритмів і т. ін. на корисні і шкідливі, у використанні музики як досконалого інструменту вирішення серйозних соціальних проблем. Але ж музика – неутилітарна за своєю суттю, тому я категорично не погоджуюся з такою версією, яка лише яскраво ілюструє можливість гарних ідей перетворюватися на свою смислову протилежність нездатну до існування. Підтвердженням цього є вердикт історичного дослідження Айни Ісабаєєвої: «Незважаючи на утилітарність своїх ідей, етос як проект, не був затребуваний античним суспільством. Бо ідеї «правильної» музики можуть застосовуватись тільки в періоди тоталітарних правлінь з суворим контролем мистецтва і абсолютною цензурою» [7, с. 307].

Деякі дослідники вважають, що вчення про етос музики було естетичною доктриною і основою педагогічної теорії, тобто усього того, що греки вкладали в зміст терміну «пайдейя». Це шлях (а також його організація і керівництво), яким повинна пройти людина, змінюючи себе в прагненні до ідеалу духовного вдосконалення – калокагатії. Вплив музики на душу греки називали психагогікою, або керуванням душами. Вважаючи музичне виховання попереднім щаблем філософського пізнання, Платон описує процес пізнання як поступове уподібнення тим цінностям, які прагнуть пізнати. Загострити інтелект можливо тільки завдяки вихованню характеру, вдосконаленню натури, впливаючи духовними силами гармонії на розвиток людини аж до усвідомлення нею вищого принципу філософії – суті добра. Антична педагогіка вважала, що гарна музика, завдяки її внутрішньому зв'язку з душею, може допомогти в очищенні душі від пристрастей пафосу і досягненні катарсису.

Плутарх, нарівні з етосом в морально-етичному і педагогічному сенсі розвиває також

художнє розуміння етоса як принципу музичної композиції. Версія тлумачення вчення про етос як теорії музики ґрунтується на концепції природного вираження музикою властивостей етосу душі людини. Сократ, за свідченням Ксенофонта, говорив про відтворення музикою того, що не має ні пропорції, ні кольору, ні форми, тобто духовних властивостей людини, які можливо виразити в музиці оскільки ритм і мелодія містять в собі відображення реальної дійсності, а також моральних якостей. Таким чином, близькість музики до морального світу людини пояснюється здатністю музики безпосередньо передавати рух і збудження енергії, які лежать в основі моральних порухів душі (навіть і без слів мелодія однаково має етичну властивість, але її не мають ні колір, ні запах, ні смак), тому музика, створена без урахування етоса, моральної характеристики того, що вона відображає – фактично порожня. Окремі елементи музичної мови за їх природою мають певну етичну характеристику, тому вплив музичного ладу на настрої виражає його сутність. Це безпомилково пояснюється тим, що звуки знаходять в душі відзвук, вона співзвучна їм: відбувається резонанс, те, що трапляється з двома лірами одна поруч іншої – якщо вдарити по одній, інша відгукнеться, а тому музика – це і мистецтво самовдосконалення, вона як дзеркало відкриває нам самих себе. Можливо в цьому її істинність.

В античній музичній естетиці традиційно виділяють школу піфагорійців як перших дослідників етичної проблематики музики. В дослідженні світу як цілого підпорядкованого законам гармонії і числа піфагорійці звернули свою увагу не на самі стихії, а на їх геометричну структуру, яку вони відразу ж поєднали з акустикою і астрономією (зробивши в цих сферах відкриття) і все це підпорядковували музиці. Піфагорійська доктрина етоса музики включає концепцію «музики небесних сфер», згідно з якою музика є наслідуванням небесної гармонії, а тому є першою серед мистецтв. Паралельною у піфагорійців є доктрина про етос душі, згідно з якою душа, це співзвуччя, засноване на цифровому співвідношенні, чим пояснюється можливість розуміння музики. Абсолютизуючи роль числа, піфагорійці заклали основи акустики, ввели піфагорійський лад, заснований на математичних співвідношеннях між звуками і проголосили математичний принцип критерієм художньої оцінки музичного твору. Під впливом ідей піфагорійців відомий майстер поліфонії І. С. Бах на практиці довів самостійність і повноцінність кожної ноти не лише діатонічної гамми, а й усього хроматичного звукоряду; довів математичну закономірність їх послідовності у всіх октавах і на основі цих знань написав музичний трактат «Добре темперований клавір». «І. С. Бах завершує традицію античного Логоса і передбачає становлення Логоса новоєвропейського» [5, с. 157]. В ХХ ст. Шонберг, Берг і Веберн (Нововіденська класична школа) впровадили піфагорійські математичні принципи музики в серіальну техніку композиції (додекафонія), яка досягає ефекту безмежності і характеризується космічністю звучання. Взагалі, вплив піфагорійців на сучасну науку, філософію і мистецтво важко переоцінити.

В одному з фрагментів вчень Геракліта йдеться про те, що етос людини – це його демон. Цим твердженням, на мій погляд, розкривається найважливіша ідея: «етос» – динамічний, направляючий. Древні пов'язували з етосом не тільки сукупність постійних рис характеру людини, але і спрямовуючу силу, що формує сутність людини. Полігнот вважав, що етос – це придбані, сильні якості особистості, високі моральні устремління душі. Квінтіліан розумів етос як стійку силу, що виражає спокійну рівновагу душі, велич притаманну піднесеному. Древні вважали, що етос проявляється як вираження внутрішнього буття через поведінку людини: поставу, жести, міміку, мовлення; дослідили, що певним моральним якостям і рисам характеру відповідають певні вирази, інтонації мовлення. В ієрархічній тріаді структури людської особистості «пафос-етос-логос», етос – це міст між пристрастями пафоса і нормативами логоса і тільки їх органічний зв'язок утворює гармонію особистості. Етос і пафос, за аналогією з двома космічними початками Емпедокла, – любов'ю і ворожнечею – протилежні по змісту і спрямованості емоцій. Етос і логос – теж два різних способи світовідчуття, позначені Шпенглером як становлення,

вираження, утворення і як те, що вже стало. Етична форма є форма становлення і життя, логічна – форма того, що стало пізнаним. Асаф'єв також розрізняє музичну форму як процес і як окристалізовану схему. Шпенглер вважав, що все логічне – просторово-нерухоме, механічне, все етичне є чистий живий образ, який можливо передати драматично, музично, але неможливо звести до схеми, тому інтонаційне музичне мистецтво є завжди одкровення чистого образу душі. Лосев стверджував, що становлення є основою часу, а так як музика – це мистецтво часу, то становлення – це глибинна основа музики. Таким чином, становлення, розвиток – визначальна сутність поняття «етос музики».

Вчення про етичний вплив музики ґрунтується на концепції, що гармонія звуків і гармонія душі є прояв більш глибокої гармонії, що являє собою універсальний світовий закон. Гармонія – одна з центральних категорій античної естетики – нерідко вживалася в значенні «світ» і розглядалася як стійка система різнорідних речей, яким необхідна гармонія, щоб підтримувати їх в симфонії – в глибинному зв'язку усього з усім. Відповідно до космогонії Емпедокла, початком всього є протистояння любові і ворожнечі, і в цьому самопротиборчому збігу протилежностей гармонія виникає через внутрішнє розкриття і становлення етоса любові. Така модель світобудови дуже схоже виражена в структурі класичної сонатної форми: в її першій частині (експозиції) – контрастне співставлення різних тем, тобто конфлікт, що дає поштовх для їх мотивного і тонального розвитку в другій частині (розробці), а в третій частині (репризі) повтор основної теми в головній тональності твору. Музика – дзеркало світу.

Висновок. Винятковість музики як мистецтва, її причетність космологічному порядку, внутрішня єдність музики і душі, здатність музики приводити людей в стан гармонії – ці ідеї виявляються константними для музичної естетики античності. Саме в античній Греції музика здобуває філософську аргументацію, раціоналістичне обґрунтування, виявляється морально-етична дія музики на людину. Сутність вчення про етос музики полягає в ідеї можливості морального удосконалення людини.

Список використаної літератури

1. Лосев А. Ф. История античной эстетики. Том 3 / А. Ф. Лосев. – М.: АСТ, 2000. – 624 с.
2. Лосев А. Ф. Мифология греков и римлян / А. Ф. Лосев. – М.: Мысль, 1996. – 975 с.
3. Ницше Ф. Рождение трагедии, или эллинизм и пессимизм / Ф. Ницше. – М.: Мысль, 1996. – 176 с.
4. Платон. Собрание сочинений в 4 томах. Том 1 / Платон. – М.: Мысль, 1990. – 860 с.
5. Суханцева В. К. Музыка как мир человека. От идеи вселенной – к философии музыки / В. К. Суханцева. – К.: Факт, 2000. – 176 с.
6. Шестаков В. П. От этоса к аффекту / В. П. Шестаков. – М.: Музыка, 1975. – 352 с.
7. Isababayeva Ayna. The Historical And Geographical Roots Of Ethos Of Music's Doctrine / Ayna Isababayeva // Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic. Volume 8/6. – Ankara-Turkey, Spring 2013. – P. 299-308.

Одержано редакцією 10.03.2014

Прийнято до публікації 20.03.2014

Аннотація. Полихов О. Л. Этос музыки как проблема античной философии и культуры.

В статье рассматриваются основные версии происхождения античного учения об этосе музыки. Выясняются предпосылки его появления, природа его происхождения, его сущность и философское значение. Раскрывается объем и содержание понятия «этос музыки». Обосновывается идея единства этического и эстетического в музыке. Автор статьи обнаруживает следующие основные подходы в истолковании сущности этого философского феномена античности: учение об этосе музыки как эстетическая доктрина, как прагматичный утилитарный проект, как техника самосовершенствования человека, как педагогическая теория и как философская теория музыки. Автор рассматривает природу происхождения и дает характеристику каждой из этих версий. Раскрывается сущность античного учения об этосе музыки и переосмысливается его значение для современности. Дается философско-теоретическое обоснование понятия «этос музыки» и раскрываются механизмы его проявления в музыкально-художественной практике. Объясняется

идея понимания музыки как метафизического отражения мира; правдивость выражения в музыке определяется как критерий ее художественности. Учение об этосе музыки рассматривается как феномен философской мысли античности, как уникальная система, которая объединила в себе такие сферы, как музыка, философия, психология, образование.

Ключевые слова: этос музыки, философия античности, гармония, пайдейя, калокагатия, космогония, модель мира.

Summary. Polikhov O. L. Ethos of music as a problem of ancient philosophy and culture.

The article reviews the main versions of the origin of the ancient doctrine of ethos of music. Conditions of its appearance, the nature of its origin, its entity and philosophical significance are investigated. The author identifies the following main approaches to the interpretation of entity of this philosophical Antiquity phenomenon: the doctrine of ethos of music as an aesthetic concept, as a pragmatic utilitarian project, as the technology of human self-perfection, as a pedagogical theory and as a philosophical theory of music. The author studies the nature of its origin and characterizes all these versions. The entity of the ancient doctrine of the ethos of music is revealed and its importance to the present time is reinterpreted. A philosophical-theoretical grounding concept of «ethos of music» is given and the mechanisms of its expression in music and art practice is revealed. The extent and meaning of «ethos of music» is exposed. The idea of unity of ethical and aesthetical in music is substantiated. The idea of understanding the music as a peculiar mirror is explained, truthfulness of expression in music is defined by its artistry criterion. Ethos of music is a unique phenomenon of ancient philosophy and culture.

Keywords: ethos of music, philosophy of Antiquity, harmony, paideia, kalokagatiya, cosmogony, the model of the world.

УДК 130. 2

Я. М. Литвин

СВОБОДА ВИБОРУ В ІСТОРИКО-ОНТОЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ УКРАЇНСЬКОГО ШІСТДЕСЯТНИЦТВА

Об'єктом дослідження статті є ситуативне вирішення світоглядних питань, характерне для явища українського шістдесятництва. Предметом дослідження стала проблема свободи вибору. В першу чергу визначається історико-онтологічний вимір цієї проблеми. Мова йде про можливість вільного вибору способу розповідання власного минулого. В статті обґрунтовується онтологічна важливість такої розповіді. Поняття свободи, в даному випадку, розглядається в тісному зв'язку з поняттям відповідальності. З огляду на це, в статті пропонується розглядати явище українського шістдесятництва, як проект «нової суб'єктивності». Обґрунтовується важливість світоглядного вибору певного покоління для цілісності історичного процесу нації. Наголошується на значенні покоління українських шістдесятників для процесу утвердження національної ідентичності українців. В статті визначається історико-онтологічна ситуація, в умовах якої відбувається, за допомогою вільного вибору власного минулого, поставання нації. Автор статті має на меті виявити екзистенційне підґрунтя проблеми свободи вибору в українському шістдесятництві, а також проаналізувати онтологічну важливість історичної оповіді для прийдешніх поколінь. Звідси феномен пригадування та пов'язаний з ним процес розповіді розглядається як момент конституювання майбутнього.

Ключові слова: свобода вибору, ситуація, українське шістдесятництво, розповідь, історія, відповідальність.

Постановка проблеми. Українські шістдесятники – це покоління людей, для яких свобода вибору постає безумовною цінністю. Кожне покоління вибудовує свій ряд смисложиттєвих цінностей, котрі і є визначальними для цієї ситуації. Саме поєднання певних світоглядних настанов особистості з обставинами та контекстами дійсного буття-навколо породжує ось той простір, в якому ситуативно і вирішуються смисложиттєві питання, котрі постають перед кожною особистістю і кожним поколінням. Ситуація – це не лише те, в чому ти перебуваєш, це також і те, які рішення ти приймаєш. Як ситуація творить нас, так і ми творимо ситуацію. «Дух часу», в якому творили і жили українські